

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

РЯЗАНЦЕВА Н. О.

кандидат економічних наук

ВОРОНОВА Г. Г.

аспірантка

Луганськ

Неоднозначне світове геополітичне положення України та складне внутрішнє соціально-економічне становище, в якому перебуває держава, актуалізують проблему національної безпеки в цілому та забезпечення економічної безпеки зокрема. Серед негативних явищ і тенденцій в економічній сфері, що склалися в останні роки, особливе занепокоєння, з точки зору національної і економічної безпеки, продовжують викликати такі як, істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності, науково-технічного та технологічного потенціалу. Задля піднесення економіки країни необхідне підвищення ефективності системи державного управління та місцевого самоврядування, стимулювання розвитку регіонів на принципах забезпечення балансу загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів. Дослідження провідних вчених підтверджують необхідність спрямованості регіональної політики всіх рівнів влади і місцевого самоврядування на забезпечення економічної безпеки.

Дослідженнями формування регіональної політики в контексті забезпечення економічної безпеки держави займалися М. І. Долішній, С. М. Злупко, С. Й. Вовканич, Є. І. Бойко, Б. М. Данилишин, З. С. Варналій, О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. М. Геєць, Т. С. Клебанова. Провідними вітчизняними фахівцями та науковцями: В. І. Мунтіяном, Г. Пастернак-Таранушенко, Я. А. Жаліло, Т. Т. Ковальчуком, О. Є. Користіним, О. І. Барановським – розглянуто теоретичні основи розвитку наукової категорії «економічна безпека» та питання забез-

печення економічної безпеки держави. У російській та зарубіжній науці питанням економічної безпеки країни займалися Л. І. Абалкін, Є. А. Олейников, В. К. Сенчагов, П. Х. Линдерт, Дж. Сакс, С. Фішер, Я. Тімберген та ін.

Основні теоретичні засади розроблені цими вченими є актуальними для України досі, однак впровадження нових законодавчих положень і політичних концепцій вимагають дослідження та розробки нових прикладних методів і методологій здійснення та формування регіональної політики, особливо з урахуванням необхідності забезпечення економічної безпеки.

Метою статті є аналіз існуючого стану та визначення тенденції розвитку регіонів країни. Окреслення пріоритетних напрямів формування регіональної політики, з урахуванням необхідності забезпечення економічної безпеки.

Стан регіонів України протягом останніх років визначався тенденціями макроекономічних процесів у країні, зокрема, труднощами ринкових трансформаційних перетворень економіки. Сучасна оцінка існуючого стану та виявлення тенденцій розвитку регіонів, прогнозування соціально-економічних процесів, визначення перспективних завдань і важелів та методів їх реалізації позначено ствердженням нової регіональної політики.

Об'єктивною передумовою регіональної політики виступає структурна неоднорідність простору країни у природно-географічному, ресурсному, економічному, соціальному, етнічному і політичному аспектах. Зведення до мінімуму цих нерівностей, на яких може ґрунтуватися виникнення соціальних конфліктів, перешкоди соціально-економічному розвитку країни в цілому є сутністю регіональної політики. Основою регіональних реформ має стати концепція економічної безпеки. Концепцією економічної безпеки України визначено – «... забезпечення економічної безпеки – це гарантія незалежності країни, умов стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства» [1, с. 6].

Головними складовими економічної безпеки є зовнішня та внутрішня економічна безпека [2], однак для

поглибленого вивчення цього питання економічну безпеку розглядають на рівні держави та регіону, з зазначенням, що економічна безпека країни формується під впливом її регіональних складових.

Для забезпечення економічної безпеки державою здійснюється сукупність організаційно-правових та економічних заходів у сфері регіонального розвитку країни відповідно до її поточних і стратегічних цілей. Ці заходи спрямовуються на стимулювання ефективного розвитку продуктивних сил регіонів, раціонального використання ресурсів, поліпшення інвестиційного клімату, створення нормальних умов життєдіяльності населення, забезпечення екологічної безпеки та вдосконалення територіальної організації суспільства. Однак слід розрізняти державну регіональну політику як стратегію і тактику держави щодо регіональних процесів і «внутрішню» політику самих регіонів, бо демократичні принципи обумовлюють провідне місце самоврядування, як здатності територіальних громад безпосередньо або через обрані ними органи вирішувати самостійно і під свою відповідальність місцеві проблеми, визначати пріоритети в управлінні муніципалітетом [3, 4]. Узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері державного стимулювання розвитку регіонів, виконання регіональних стратегій розвитку здійснюється на основі угод щодо регіонального розвитку, які укладаються між Кабінетом Міністрів України та Верховною Радою Автономної Республіки Крим, обласними, Київською, Севастопольською міськими радами.

Головним у державній політиці по забезпеченню національної безпеки є відображення місця і ролі кожного регіону в досягненні загальнодержавних інтересів, саме тому державна регіональна політика на-

цілена на стимулювання розвитку регіонів та подолання депресивності територій. На сьогодні, на жаль, у країні існують території, що підпадають під визначення «депресивних» [5], а також постійно зростає міжрегіональна диференціація. Згідно з Державною стратегією регіонального розвитку [6], що зазначає пріоритетні напрямки для кожного регіону країни і показники оцінки реалізації стратегій, одним з яких є валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (валова додана вартість за регіонами до 2004р.), можна простежити динаміку рівня економічного розвитку регіонів України [7] (рис. 1). Наведені дані об'єктивно відображають специфіку функціонування окремих регіонів держави та економічні диспропорції: м. Київ істотно дистанціюється від усієї України, чітку дивергентну позицію промислових лідерів займають Дніпропетровський, Донецький, Запорізький регіони, до них близькі Київська, Харківська, Одеська, Луганська області. Динаміка групи, яку утворюють інші регіони (Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська та Чернівецька області – з аграрно-індустріальною спеціалізацією та розвитком рекреаційним комплексом), є, навпаки, вкрай конвергентною.

Економічна конвергенція, як наукова гіпотеза, передбачає, що депресивні регіони мають розвиватися швидше і вийти на рівноважний рівень економічних показників – єдиний для всієї економічної системи в межах країни [8]. Однак наявність економічної конвергенції також може бути пояснена відповідними діями держави, по перерозподілу фінансових ресурсів між регіонами країни, тобто цілеспрямованими кроками по зменшенню диспропорцій в економічній сфері і зовсім не означати вирівнювання структури виробництва по регіонам.

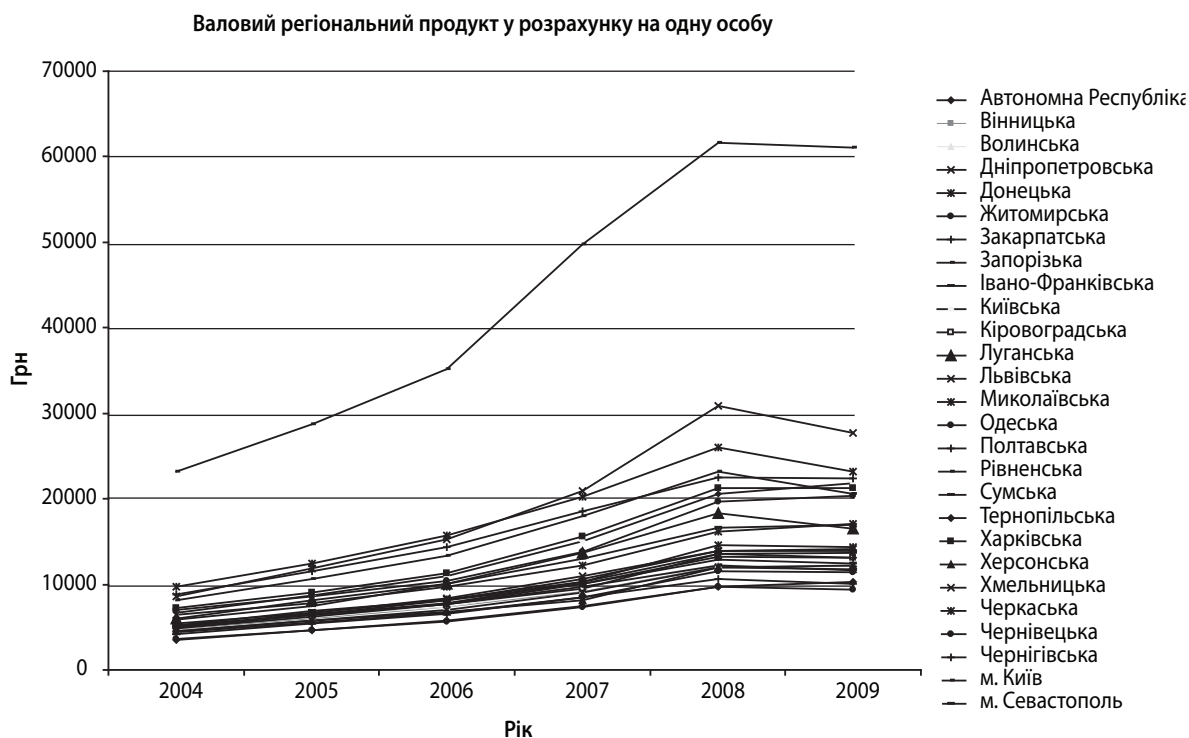


Рис. 1. Динаміка міжрегіональних диспропорцій в Україні за 2004 – 2009 роки

Визначення швидкості трансформаційних змін в умовах наявної статистичної звітності можна інтерпретувати як коефіцієнт конвергентності, що можна розрахувати як співвідношення між змінами валового регіонального продукту у розрахунку на одну особу, які мали місце протягом одного року, до середнього значення цього показника по Україні [9]. Результати розрахунків коефіцієнтів конвергентності для регіонів України за 2004 – 2009 рр. зведені у матрицю, що відбиває стан регіону за класифікацією визначеною у [9]: активні, проблемні, депресивні, ультрадепресивні регіони (рис. 2).

Назва регіону/Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009
АР Крим	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Вінницька	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Волинська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Дніпропетровська	А	А	А	А	А	А
Донецька	А	А	А	А	А	А
Житомирська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Закарпатська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Запорізька	А	А	А	А	А	А
Івано-Франківська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Київська	П	П	П	П	А	А
Кіровоградська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Луганська	П	П	П	П	П	П
Львівська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Миколаївська	П	П	П	П	П	П
Одеська	П	П	П	П	П	А
Полтавська	А	А	А	А	А	А
Рівненська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Сумська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Тернопільська	У	У	Д	У	У	Д
Харківська	П	П	П	А	А	А
Херсонська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Хмельницька	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Черкаська	Д	Д	Д	Д	Д	Д
Чернівецька	У	У	У	У	У	У
Чернігівська	Д	Д	Д	Д	Д	Д

де А – активні регіони – коефіцієнт конвергентності > 1;
 П – проблемні регіони – коефіцієнт конвергентності [0,75; 1);
 Д – депресивні регіони – коефіцієнт конвергентності [0,5; 0,75);
 У – ультрадепресивні регіони – коефіцієнт конвергентності < 0,5.

Рис. 2. Матриця конвергентності регіонів України за 2004 – 2009 рр.

Лише 4 з 25 регіонів є постійно активними, 3 регіони за останні роки перейшли із стану «проблемні» до

класу «активні», депресивними визнано 14 регіонів, що становить більше половини від загальної кількості, за розглянуті роки жодний з депресивних регіонів не покращив свій стан і не піднявся до вищої категорії, до групи ультрадепресивних потрапили 2 регіони.

Отже, говорячи про економічну безпеку регіону, здійснювати локальну оцінку тільки однієї зі сфер життєдіяльності не є коректно. Зрозуміло, що саме економічна політика охоплює багато сфер життєдіяльності в регіоні, у т. ч. розвиток промисловості, науково-технічного потенціалу тощо, але соціальна компонента має також значну вагу у регіональних процесах.

Для більш комплексної оцінки стану територій і результатів діяльності Ради міністрів АРК, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 9 червня 2011 року № 650 [10] були внесені зміни до сфер моніторингу соціально-економічного розвитку регіонів та їх складових показників. Так, за старим методом¹ моніторингу Луганська область у перших місяцях 2011 р. займала 20 місце, і вже у червні за новим² – посіла 12 серед інших регіонів України за усіма напрямками діяльності.

Позиція регіонів дуже різниться при визначенні за наведеними методами, мають місце також відмінності при порівнянні результатів комплексної оцінки зі станом територій за матрицею конвергентності. Особливо це стосується Івано-Франківської області, що за коефіцієнтом економічної конвергентності належить до депресивних регіонів, і водночас займає провідні позиції у ранжуванні регіонів за усіма напрямками діяльності.

Для вирішення проблем з оцінкою стану розвитку територій необхідно почати з визначення терміна «регіональна політика», бо досі існують розбіжності у тлумаченні його змісту та формулюванні мети. У контексті забезпечення економічної безпеки бачення регіональної політики має бути таким, як сфера діяльності влади в питаннях керування економічним, соціальним, науково-технічним, промисловим, аграрним, екологічним і національно-етнічним розвитком країни, тобто створення умов, що дадуть змогу регіонам повністю реалізувати наявний потенціал, зробити максимальний внесок у національну економіку, здобути конкурентні переваги на зовнішньому ринку, що і є основою економічної безпеки (рис. 3).

¹ Комплексна оцінка соціально-економічного розвитку регіонів здійснювалась за середнім арифметичним суми рейтингів конкретного регіону за п'ятьма сферами: сфера реального сектора; сфера інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності, сфера державних фінансів та фінансових результатів діяльності підприємств, сфера соціального сектору, сфера споживчого ринку.

² Оцінка проводиться за такими напрямками: економічний розвиток; інвестиційна, наукова та інноваційна діяльність; державні фінанси; підтримка бізнесу; споживчий ринок; населення та ринок праці; житлово-комунальне господарство; освіта та охорона здоров'я; рівень злочинності; екологія.

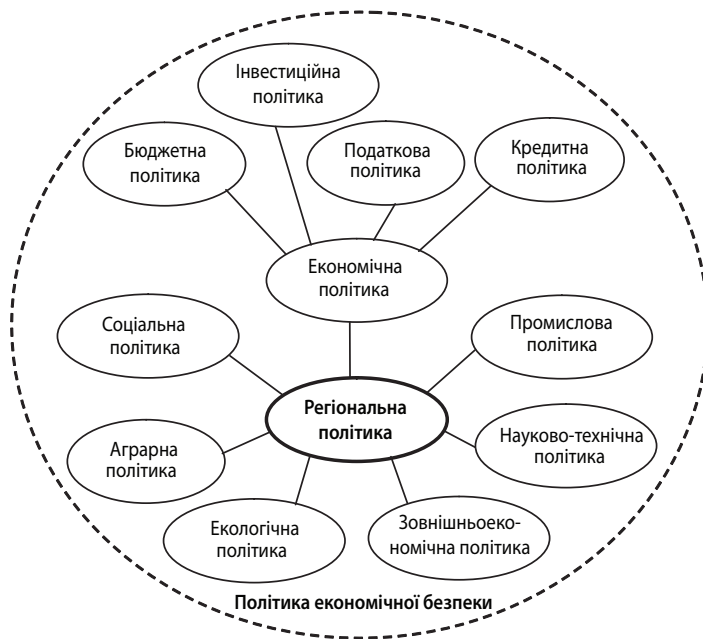


Рис. 3. Структурна модель регіональної політики заснованої на концепції економічної безпеки

Існують різні підходи до формування та реалізації регіональної політики, більшість засновані на основних теоретичних положеннях макроекономіки та регіоналістики, зокрема: неокласичний регіональний підхід, теорія незбалансованого розвитку та посткейнсіанська теорія [11]. Неокласичний підхід до регіональної політики припускає, що вільний нерегульований ринок самостійно спричиняє усунення нерівності між регіонами, а отже, не доцільно обмежувати стихійну дію ринкових сил. Теорія незбалансованого розвитку навпаки наголошує на тому, що ринок без державного регулювання об'єктивно збільшує регіональні розходження в силу циклічності і самоорганізації ринкового механізму. Внаслідок цього закріплюється висока розвиненість одних регіонів і слабкість інших. Посткейнсіанська теорія поєднує державне регулювання з ринковими інструментами. Так, теорія припускає державне регулювання міжрегіональних розходжень на основі стимулювання інвестицій і припливу приватного капіталу в малорозвинені регіони, з ринкових інструментів регіональної політики використовуються субсидії, кредитні і податкові важелі. Слід зазначити, що певну роль у нашій країні відіграють теорії посткейнсіанська і незбалансованого регіонального розвитку, спрямовані на активну підтримку проблемних регіонів і становлення місцевого самоврядування. При формуванні політики розвитку регіонів та виборі основних пріоритетів її реалізації необхідно орієнтуватися на зазначені та інші економічні доктрини та теорії, раціонально їх поєднувати для отримання максимального ефекту.

Зрозуміло, що врешті решт перед країною виникає актуальна задача внутрішньої самооцінки і прогнозування свого стану, уживання заходів захисту своїх функцій, тобто забезпечення економічної безпеки та виробництва від різних проявів зовнішнього і внутрішнього походження, що впливають на потенціал держави. Тому

оцінка економічної безпеки є визначальним фактором її антикризового розвитку, гарантом економічного росту і підтримки економічної незалежності.

ВИСНОВКИ

Основну увагу має бути приділено не стільки пасивним заходам підтримки депресивних територій, скільки стимулюючим заходам активізації господарства, побудові ефективної економічної моделі розвитку з продуманим механізмом державного управління. Першочерговим завданням управління владних структур має стати стимулювання найбільш життєздатних підприємств, інвестиційних процесів, виробництва перспективних конкурентоспроможних товарів із подальшим контролем проведених заходів за допомогою діагностики комплексного соціально-економічного розвитку регіонів і за галузями, а також з урахуванням рівня економічної безпеки регіонів, що формують потенційні загрози національній безпеці у всіх її сферах. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція економічної безпеки України / І-т екон. прогнозування; кер. проекту В. М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
2. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 40, ст. 527).
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» // ВВР. – 1997. – № 24, ст. 170.
4. Європейська Хартія місцевого самоврядування (укр/рос), Страсбург, 15 жовтня 1985 року. (Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15.07.97).
5. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 51, ст. 548.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» № 750 від 16.05.2007.
7. Воронова Г. Г. Концепція економічної безпеки як стратегія регіональної політики. «Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференція». – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – С. 23 – 25.
8. Miller J. Alternative regional specification and convergence of U.S. regional growth rates / Jon R. Miller, Ismail Gench // The Annals of Regional Science. – 2005. – № 39. – Pp. 241 – 252.
9. Європейська інтеграція та Україна. Навчально-методичний посібник / Керівники проекту: д-р Герд Шиманський-Гайер, Валерій Бесараб. – К.: ТОВ «Макрос», 2002. – 480 с.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій» № 650 від 9 червня 2011 року.
11. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З. С. Варналя. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.